

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20 051.071
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

доктору політичних наук, професору
Марчуку Василю Васильовичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата політичних наук, доцента кафедри політичних інститутів та процесів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Мадриги Тетяни Богданівни на дисертаційну роботу Бичая Руслана Романовича

«Державна міграційна політика в контексті забезпечення національної безпеки України»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 052
«Політологія»

Актуальність дисертаційної роботи. Тема дисертації Бичая Руслана Романовича сфокусована на нагальній проблемі політичної науки та практики, а саме державній міграційній політиці в контексті забезпечення національної безпеки України. В умовах інтенсифікації та ускладнення міграційних процесів в Україні загострюється питання необхідності їх регулювання та постійного удосконалення політики держави у царині міграції та ефективного управління міграційними потоками. Адже неефективна міграційна політика не тільки зумовлює появу низки проблем соціального, економічного, демографічного характеру, але й призводить до виникнення реальних загроз національній безпеці держави.

Питання міграції в українському контексті є актуальним, відколи вона активно почалася із середини 90-х років. Актуальність теми дослідження обумовлена і появою в Україні чисельної категорії внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що є безпосереднім наслідком анексії рф української території

Автономної Республіки Крим та початком військових дій на Сході України в Луганській і Донецькій областях (з 2014 року), а згодом – повномасштабного військового вторгнення РФ на територію України, що розпочалось 24 лютого 2022 року. В умовах правового режиму воєнного стану міграція українців за кордон набула широких масштабів, які потребують вагомого коригування та ініціювання і розробку державних проєктів, спрямованих на створення сприятливих умов для рееміграції українського населення до України, інтеграції українців до стратегії відбудови України та залучення до післявоєнного суспільно-політичного життя, а також і залучення робочої сили з-за кордону. Без державної політики такий процес просто неможливий. Всі ці сучасні міграційні виклики та загрози, і все ще низька ефективність вітчизняної політики стримування та мінімізації негативних наслідків міграційних процесів свідчать про нагальну потребу в такому науковому дослідженні, актуальність, своєчасність та науково-теоретичну і практичну цінність обраної теми дисертації. Окрім того, дана тематика перебуває у площині безпекового середовища України і передбачає дослідження та вирішення актуальних проблем безпеки, пов'язаних з масовими міграційними переміщеннями населення і загострює питання необхідності упорядкування та підвищення ефективності міграційної політики нашої держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснене на кафедрі політичних інститутів та процесів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника у рамках держбюджетної теми Навчально-методичного і наукового центру політичних та євроінтеграційних досліджень – «Європейська інтеграція: досвід країн Центрально-Східної Європи та механізми асоціації України» (за номером державної реєстрації 0109U001413).

Найбільш вагомні результати, отримані в дисертаційному дослідженні. Науково виваженим є формулювання мети та завдань дисертаційного дослідження (с. 16-18), які передбачають комплексний аналіз особливостей державної міграційної політики з урахуванням актуальних безпекових викликів. Формулювання дисертантом об'єкта та предмету дослідження засвідчує розуміння ним сутнісних рис досліджуваних явищ і процесів. Структура

дисертаційного дослідження є логічною та спрямованою на вирішення сформульованих дисертантом дослідницьких завдань. Методологія дослідження передбачає використання як загальнонаукових методів, так і спеціальних або специфічних та емпіричних методів політичної науки, міждисциплінарний підхід.

Стосовно багатьох проблем автор висловлює власну самостійно обгрунтовану точку зору, наводить додаткові аргументи на користь вже висловлених в політичній науці поглядів учених та практиків, а також вдається до обгрунтованої критики спірних питань.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що вперше у вітчизняній політичній науці здійснене спеціальне комплексне дослідження державної міграційної політики у контексті забезпечення національної безпеки та європейської інтеграції України, сформульовано низку нових теоретичних висновків і узагальнень (с. 21), зокрема:

уперше:

- систематизовано вироблені українськими та зарубіжними вченими підходи до державної міграційної політики у контексті національної безпеки;
- виокремлено поряд із правовою політичну складову в розробці та прийнятті нормативно-правових актів для регулювання міграційних процесів;

удосконалено:

- зміст основних термінів і понять, які використовуються в законодавстві про національну безпеку та з питань правового регулювання міграційних процесів;
- сформовані науковцями й політиками підходи щодо доцільності та засад модернізації державної міграційної політики в умовах європейської інтеграції України;
- політико-правовий вимір дослідження явища внутрішньо переміщених осіб в Україні, їх політичної соціалізації;

набули подальшого розвитку:

- існуючі в політичній та суміжних соціогуманітарних науках уявлення про природу та чинники функціонування механізму міграційних процесів;

- трактування державної міграційної політики як істотного чинника забезпечення національної безпеки;
- теоретичні уявлення про статус внутрішньо переміщених осіб, роль політичних партій й інститутів громадянського суспільства в політичній соціалізації внутрішньо переміщених осіб.

Вагомим результатом, який характеризує наукову новизну дослідження є: систематизація існуючих концептуальних підходів до трактування міграційної політики (інституціональний, неоінституціональний, ліберальний, неоліберальний, політекономічний, компаративістський, школа неокласичного реалізму, глобалізована модель) і виокремлення автором відмінних рис у трактуванні міграційної політики в рамках існуючих підходів (с. 88); удосконалення змісту основних термінів і понять, які використовуються в законодавстві про національну безпеку та з питань правового регулювання міграційних процесів, зокрема автором дефініційовано поняття «національна безпека» (с. 44) та «державна міграційна політика» (с. 65).

В дисертаційній роботі позитивно сприймається теза щодо необхідності контролю над зовнішніми і внутрішніми міжрегіональними міграціями, який повинен здійснюватись, виходячи з інтересів держави, що є доцільним і виправданим міркуваннями національної безпеки (с. 69).

Схвально оцінюємо трактування державної міграційної політики як істотного чинника забезпечення національної безпеки, оскільки в умовах постійного зростання міграційних проблем, враховуючи несприятливу демографічну ситуацію, стрімке старіння населення і невідворотний в недалекому майбутньому дефіцит робочої сили, нехтувати ними не можна.

Варто акцентувати на тому, що дисертантом опрацьовано близько 400 нормативно-правових актів з проблем міграційної політики, які складають основу правового регулювання міграційних процесів в Україні, а також законодавчі акти, які регламентують засади національної безпеки і стосуються безпосередньо міграційних процесів.

Актуальним і водночас новітнім з точки зору наукової рефлексії є виокремлення основних етапів нормативно-правового забезпечення статусу

внутрішньо переміщених осіб, які відображають важливість оперативної реакції органів влади на нові виклики, пов'язані із збільшенням кількості ВПО та налагодження роботи щодо забезпечення їхнього захисту відповідно до європейських і міжнародних стандартів. Виявлено основні недоліки законодавства щодо регулювання внутрішнього переміщення.

Не менш вагомим вважаємо сформульовані висновки та пропозиції, спрямовані на покращення становища внутрішньо переміщених осіб, зокрема, в частині забезпечення реалізації їх виборчих прав.

Імпонує створена дисертантом репрезентативна джерельна база дослідження. Список використаних джерел налічує 360 найменувань, серед яких 90 – англійською мовою. Це свідчить про належну кваліфікацію дисертанта як науковця-дослідника.

Значення для науки й практики отриманих результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання, як у науково-теоретичному, так і в практичному аспектах: навчальному процесі та в подальшому вдосконаленні нормативно-правової бази України в сфері міграційної політики. Матеріал дисертації, узагальнення та висновки покликані сприяти вдосконаленню ефективності реалізації міграційної політики, соціалізації вимушених мігрантів, а тому повинні зацікавити органи державної влади й органи місцевого самоврядування, суб'єктів політичного процесу, передусім політичні партії і інші громадські об'єднання.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Основні положення дисертаційного дослідження відображено в одинадцяти наукових публікаціях, з яких: п'ять наукових статей – у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України категорії Б, одна стаття – в інших наукових виданнях, п'ять публікацій – у збірниках матеріалів, статей і тез доповідей всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференцій. Аналіз змісту дисертації та опублікованих праць є підставою для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність отриманих результатів та висновків дослідження.

Оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Для вирішення завдань, що розглядаються в роботі, використано комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових методів, що сприяло комплексному та всебічному аналізу об'єкта дослідження. Бачаєм Русланом Романовичем використано універсальні (загальнологічні) методи дослідження: аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, індукції, дедукції – для формування теоретико-методологічних засад дослідження державної міграційної політики (всі підрозділи); історико-правовий – для дослідження генези поняття «національна безпека», хронологічного розвитку документів міжнародних організацій та національного законодавства щодо забезпечення державної міграційної політики України (підрозділи 1.1, 3.1, 3.2); контент-аналіз (аналіз документів) – для ґрунтового вивчення нормативно-правового забезпечення національної безпеки і міграційної політики України (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 3.2); івент-аналіз – для дослідження подій, які спричинили вимушену міграцію населення в межах адміністративних кордонів України та за кордон (підрозділи 1.2, 3.1); SWOT-аналіз – для виявлення сильних і слабких сторін, можливостей та загроз, які впливають на впровадження міграційної політики та міграційні процеси (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); компаративний (порівняння) – для порівняння інститутів і механізмів реалізації міграційної політики Республіки Польща і України (підрозділ 3.1); біхевіористський – для вивчення залученості ВПО у виборчий процес на загальнодержавному і місцевому рівнях (підрозділи 3.2, 3.3); статистичний – для систематизації і узагальнення емпіричних даних (демографічні дані, статистика міграційних потоків, соціологічні дослідження, моніторинг міграційних процесів), що характеризує різні стани об'єкта (підрозділи 1.2, 3.1); комплекс політологічних методів: case-study, крос-національні порівняння, крос-регіональні порівняння, статистичні і дескриптивні дослідження, крос-темпоральні порівняння (підрозділи – 1.1, 2.2, 3.1, 3.3).

Загальні висновки дисертації (с. 211-222) говорять нам про чітке виконання поставленої мети та завдань дисертації. Важливим здобутком автора є його узагальнення досліджуваної проблематики, наведення в тексті схем та рисунків,

що, з однієї сторони, деталізують досліджувану проблему, а, з іншої – є зручною візуалізацією багатьох аспектів теоретичної та практичної проблематики державної міграційної політики в контексті національної безпеки, що піднімаються автором у рамках дисертаційного дослідження. Дисертація є завершеною науковою працею, в якій містяться нові наукові доробки, що мають певну теоретичну та практичну цінність.

Відомості про дотримання академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність ознак академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та інших порушень, що могло б поставити під сумнів самостійний характер виконання автором наукового дослідження. В роботі дисертантом викладені наукові результати, що отримані ним особисто.

Дискусійні положення та рекомендації до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи актуальність проведеного дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, високий теоретичний рівень і практичну значущість висновків, звертаємо увагу на ряд зауважень, що носять рекомендаційний характер:

1. У розділі 1. «Теоретико-методологічні основи дослідження політико-правових засад державної міграційної політики» автор систематизує теоретико-методологічні підходи до розуміння механізмів реалізації державної міграційної політики як засобу забезпечення національної безпеки та концептуальні підходи до осмислення концепції національної безпеки, що сформувалися у зарубіжній і національній політичній і суміжних соціальних та поведінкових науках. Здобувач робить акцент на наукових працях західних дослідників, водночас хотілося б більшою мірою побачити у тексті дисертації аналіз наукового доробку вітчизняних авторів з досліджуваної тематики.

2. Перевагами включення рисунків і таблиць у текст дисертації є візуалізація даних, зменшення обсягу тексту, підтримка аргументації, структуризація даних, стандартизація представлення даних тощо, чим автор активно користується під час свого дослідження. Проте не завжди доцільним є використання даного інструменту. Наприклад, на нашу думку, з метою оптимізації тексту роботи, можна було б знехтувати таблицею 1.2 «Моделі

соціокультурної адаптації іммігрантів» (с. 57), зміст якої фактично описаний в двох абзацах вище (с. 56).

3. В тексті роботи згадується назва країни-агресора російської федерації у контексті її гібридної війни проти України (2014–2022 рр.) та повномасштабного вторгнення на територію України (24 лютого 2022 р.), що спричинило виникнення масштабного явища вимушених переселенців з тимчасово окупованих територій та районів збройної агресії. З метою підкреслити своє зневажливе ставлення до окупанта, автор пише назви «рф», «росія» тощо з маленької літери, що, на нашу думку, є правильним та не вважається помилкою згідно з повідомленням Національної комісії зі стандартів державної мови від 20.09.2023 р., що таке написання можна не кваліфікувати як відхилення від норм української мови в текстах. Все ж таки в тексті дисертації (с. 169, 172, 174, 181) трапляються випадки написання назви держави-агресора з великої літери, а також в цитатах з інших джерел (с. 150), які використав здобувач у своїй роботі.

4. У розділі 2. «Особливості формування та реалізації державної міграційної політики в Україні» автор повсюдно відзначає на необхідності чітко артикульованої і законодавчо забезпеченої міграційної політики, тому розширення дефініційного змісту понять «міграційний виклик», «міграційна загроза», «міграційний ризик» сприяли б кращому розумінню в напрямі попередження або ж мінімізації негативних наслідків міграції та її використання в інтересах національного розвитку і зміцнення національної безпеки держави.

5. В підрозділі 3.1 «Внутрішньо переміщені особи як новий тип внутрішніх міграційних процесів в Україні» автор послідовно виділяє причини внутрішньої міграції в Україні, основними серед яких є негативні наслідки для місцевого населення спричинені збройною агресією проти України в 2014 р., і наголошує на вимушеному характері міграції (с. 155, 169). Як відомо, причини – це обставини та фактори, що викликають певну подію або дію, відображають безпосередній або віддалений стимул, що призводить до певного результату. Погоджуючись з автором, що аналіз причин того чи іншого явища дозволяє краще розкрити предмет дослідження, зауважимо, що одночасне виділення і класифікація мотивів, що стимулюють міграційні процеси додало б

дисертаційній роботі новизни, оскільки мотиви – це внутрішні чинники, які підштовхують людину до певної дії. Мотиви, на відміну від причин, характеризують емоційно-вольову складову у структурі діяльності людини, групи осіб.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Бичая Руслана Романовича «Державна міграційна політика в контексті забезпечення національної безпеки України», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 «Політологія» є самостійним, завершеним, цілісним науковим дослідженням, яке за актуальністю, науковою новизною, важливістю здобутих результатів, їх обґрунтованістю і вірогідністю, практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 21.03.2022 р. № 341), не містить ознак порушення академічної доброчесності, а тому її автор Бичай Руслан Романович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 052 «Політологія».

Рецензент:

доцент кафедри
політичних інститутів та процесів
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
кандидат політичних наук

Т. Б. Мадрига

